

DOI 10.31392/ONP.2786-6890.5(2).2023.01

UDC 373.2.015.3:165

MANIFESTATIONS OF PRESCHOOL CHILDREN COGNITIVE ACTIVITY IN DIFFERENT TYPES OF ACTIVITIES

Viktorija Agiliar Tukler

*Candidate of Pedagogical Sciences,
teacher at the Department
of Preschool Education,
Dragomanov Ukrainian State University,
9 Pyrohova str., Kyiv, Ukraine
<https://orcid.org/0009-0000-5548-1938>
e-mail: v.v.ahiliar-tukler@npu.edu.ua*

Iryna Tovkach

*Candidate of Psychological sciences
head teacher at the Department
of Preschool education,
Dragomanov Ukrainian State University,
9 Pyrohova str., Kyiv, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0001-9398-6398>
e-mail: i.y.tovkach@npu.edu.ua*

Abstract. *The article presents a theoretical analysis of the problem of preschool children cognitive activity development in different types of activities. The definitions of the concepts are clarified as follows: «activity», «cognitive activity», etc. A number of features of the of senior preschool children's cognitive activity development in different types of activities have been analyzed. An empirical study of the of cognitive activity of preschool children in different types of activities has been carried out. The article presents the results of a survey of third-year students of the educational qualification level «bachelor», extramural form of study of the Dragomanov Ukrainian State University, specialty «Preschool Education», which highlight the modern view of students on key concepts, types of children's activities in which cognitive activity is manifested, methods and techniques for activating cognitive activity, creating an environment favorable for cognitive development. The influence of computer games on the formation of personality in preschool childhood has been analyzed. It has been discovered that the third-year students of the bachelor's degree, extramural form of study, place great importance on the development of cognitive activity, define the concepts of «engagement» and «activity» as similar and identical. The manifestations of cognitive activity are observed in the following activities: game, creative, search and research and speech. It has been found that such centres of the developmental environment as research, creative, and sensory are effective for the cognitive development of children. Effective methods and techniques for the cognitive development of preschool children are identified. These are conducting quiz games, using problem-search situations, inventing riddles, fairy tales, solving game tasks, asking questions, etc.*

The authors of the article suggest that at the present stage of preschool education development, cognitive development has become especially necessary for the formation of a successful preschooler's personality. Cognitive activity is manifested in the types of children's activities and is formed through the use of effective methods and techniques, as well as through the organization of a favorable developmental environment in a modern preschool education institution.

Key words: *cognitive activity, individual characteristics, preschool child, types of activities, methods, developmental environment.*

DOI 10.31392/ONP.2786-6890.5(2).2023.01

УДК 373.2.015.3:165

ПРОЯВИ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В РІЗНИХ ВИДАХ ДІЯЛЬНОСТІ

Агіляр Туклер В. В.

кандидат педагогічних наук,
викладач кафедри дошкільної освіти,
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова,
вул. Пирогова, 9, Київ, Україна
<https://orcid.org/0009-0000-5548-1938>
e-mail: v.v.ahiliar-tukler@npu.edu.ua

Товкач І. Є.

кандидат психологічних наук,
старший викладач
кафедри дошкільної освіти,
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова,
вул. Пирогова, 9, Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0001-9398-6398>
e-mail: i.y.tovkach@npu.edu.ua

Анотація. У статті здійснено теоретичний аналіз проблеми розвитку пізнавальної активності дітей дошкільного віку в різних видах діяльності. Уточнено дефініції понять: «активність», «пізнавальна активність» тощо. Проаналізовано низку особливостей розвитку пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку в різних видах діяльності. Здійснено емпіричне дослідження провів пізнавальної активності дітей дошкільного віку в різних видах діяльності. У статті подано результати опитування студентів третього курсу, освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр», заочної форми навчання Українського державного університету імені Михайла Драгоманова спеціальності «Дошкільна освіта», що висвітлюють сучасний погляд студентів на ключові поняття, види дитячої діяльності, в яких пізнавальна активність проявляється, методів та прийомів активізації пізнавальної активності, створення сприятливого для пізнавального розвитку середовища. Проаналізовано вплив комп'ютерних ігор на формування особистості в дошкільному дитинстві. Виявлено, що студенти третього курсу освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр», заочної форми навчання наділяють вагомого значення питанню розвитку пізнавальної активності, визначають поняття «активність» та «діяльність» схожими, тотожними. Прояви пізнавальної активності спостерігаються в діяльності: ігровій, творчій, пошуково-дослідницькій, мовленнєвій. З'ясовано, що осередки розвивального середовища такі, як дослідницький, творчий, сенсорний ефективні для пізнавального розвитку дітей. Визначені дієві методи та прийоми пізнавального розвитку дітей дошкільного віку: проведення ігор-вікторин, використання проблемно-пошукових ситуацій, придумування загадок, казок, вирішування ігрових завдань, запитання тощо.

Автори статті підводять до думки, що на сучасному етапі розвитку дошкільної освіти пізнавальний розвиток набув особливої потреби для формування успішної особистості дошкільника. Пізнавальна активність має прояв у видах дитячої діяльності та формується завдяки використанню ефективних методів та прийомів, організації сприятливого розвивального середовища в умовах сучасного закладу дошкільної освіти.

Ключові слова: пізнавальна активність, індивідуальні особливості, дитина дошкільного віку, види діяльності, методи, розвивальне середовище.

Вступ та сучасний стан проблеми дослідження. Серед ознак особистісного становлення та розвитку дитини дошкільного віку суттєве місце займає пізнавальна активність (О. Брежнева, О. Запорожець, В. Котирло, С. Кулачківська, С. Ладивір, І. Литвиненко, М. Марусинець, Л. Мар'яненко, Т. Піроженко та ін.). Діти які проявляють пізнавальну активність краще взаємодіють з оточуючими людьми та навколишньою дійсністю, засвоюють культурний досвід людства, відбувається стрімке формування базових якостей (самостійності, ініціативності, творчості). У зв'язку з цим питання розвитку пізнавальної активності в сучасному суспільстві набуло вагомого значення для подальшої реалізації особистості в житті. Розвивати пізнавальну активність особистості доцільно починати з дошкільного віку у першій освітній ланці – дошкільній освіті.

Значення прояву пізнавальної активності у дітей дошкільного віку в різних видах діяльності підкреслюють у своїх роботах відомі українські дослідники, зокрема: І. Карабаєва, С. Козачук, С. Ладивір, Л. Мар'яненко, І. Мордоус, М. Смульсон, А. Палій, Т. Піроженко та ін.

Зокрема, беззаперечний зв'язок пізнавальної активності та різних видів діяльності дозволяє розглядати пізнавальну активність дитини дошкільного віку в процесі мовленнєвої, ігрової та інших видів діяльності, реалізувати принципи особистісно-орієнтованого виховання особистості. Пізнавальний розвиток дітей в освітньому процесі забезпечується з урахуванням індивідуального підходу до кожної дитини, проведенням розвивальної-виховної роботи, орієнтуванням на інтереси, творчі та мовленнєві здібності, нахили дітей. Недостатнє розкриття теоретичних та прикладних аспектів у дослідженнях науковців зумовили визнати актуальність означеної проблеми.

Мета і завдання дослідження. Головною метою статті є здійснення теоретико-методологічного аналізу проблеми пізнавальної активності дітей дошкільного віку в різних видах діяльності. Відповідно до мети було визначено наступні завдання:

1. Здійснити теоретичний аналіз щодо визначення понять «пізнавальна активність», «пізнавальна діяльність», «індивідуальні особливості пізнавальної активності старших дошкільників»; проблеми розвитку пізнавальної активності дітей дошкільного віку в різних видах діяльності.

2. Розробити опитувальник та експериментально перевірити розуміння вихователями закладів дошкільної освіти суті зазначеної проблеми.

Методи дослідження. У дослідженні було використано *теоретичні методи*: системно-структурований аналіз наукових джерел із зазначеної проблеми, аналіз, синтез, порівняння, зіставлення та узагальнення теоретичних даних; *емпіричні методи*: індивідуальна бесіда, опитування; *математично-статистичні методи*: графічний метод аналізу розподілу даних, узагальнення статистичних показників.

Виклад основного матеріалу дослідження. На першому етапі дослідження шляхом використання теоретичних методів встановлено, що дпоняття «активність» трактується дослідниками по-різному: як потреба в діяльності; як риса особистості в різних видах творчості, ігровій діяльності тощо (Г. Костюк та ін.); як група якостей (А. Палій та ін.); як здатність змінювати навколишню дійсність у відповідності до особистих потреб, поглядів, мети; як одна з характеристик діяльності і поведінки, як здатність особистості до суспільно значимих перетворень у навколишній дійсності (С. Кулачківська, С. Ладивір та ін.) та ін. [7].

Огляд досліджень проблеми пізнавальної активності засвідчує різницю у тлумаченні означеного питання науковцями, що зумовлюється багатогранністю у розумінні даного явища: як пізнавальну потребу (Ю. Гільбух, О. Запорожець, Г. Костюк, С. Ладивір та ін.); як якісну характеристику пізнавальної діяльності (С. Ладивір, Л. Мар'яненко та ін.); як розвинуту форму пізнавальної потреби (О. Запорожець); як орієнтувально-дослідницька активність (В. Котирло та ін.); як якісну ознаку видів діяльності дитини дошкільного віку (В. Кузьменко, С. Кулачківська, С. Ладивір та ін.); як самостійну, ініціативну діяльність дитини (Т. Ткачук та ін.); як творчу активність (І. Біла, Т. Піроженко та ін.); як різновид або якість розумової діяльності (В. Буряк та ін.), як природне прагнення дитини до пізнання (П. Джамбазка, Т. Землянухина, Н. Половнікова), як властивість або якість особистості (Т. Ільїна, А. Раєв, Г. Молоні та ін.); як складне психологічне утворення, яке об'єднує емоційну, пізнавальну, та вольову сфери особистості (С. Максименко, В. Моляко та ін.) [7].

Варто вказати, що в наукових дослідженнях, присвячених зазначеній проблемі, вченими найчастіше вживається поняття «пізнавальна активність» що розглядають як: якісну ознаку діяльності дитини дошкільного віку, властивість самої особистості, стан її готовності до пізнавальної діяльності (С. Кулачківська, С. Ладивір); самостійну, ініціативну творчу діяльність дитини (І. Біла, В. Котирло, С. Кулачківська, С. Ладивір та ін.). [7].

Враховуючи всю складність фіксації поняття «пізнавальна активність» розуміється нами як потреба дитини в пізнавальній діяльності, активному прояві інтересу до навколишньої дійсності, самої себе та оточуючих дорослих, об'єктів, яка принесе їй задоволення; як здатність проявляти цікавість, готовність до розв'язання проблемних ситуацій; здійснювати елементарні мислительні дії; радіти від власних відкриттів, прагнути діяти самостійно для реалізації свого потенціалу [3; 4; 7]. Існує залежність розвитку пізнавальної активності дітей дошкільного віку від мовленнєвої діяльності, що висвітлювали у своїх дослідженнях С. Кулачківська, С. Ладивір, Л. Мар'яненко, Т. Піроженко та ін.

Українськими психологами Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України виконані роботи, які суттєво збагатили практику психічного розвитку дітей дошкільного віку. Динаміка розвитку творчої пізнавальної активності представлена в роботах С. Ладивір, В. Моляко, Т. Піроженко та ін. Зокрема, Т. Піроженко підкреслює, що для дитини немає творчості поза діяльністю, але в її житті є діяльність, позбавлена у певному розумінні творчого змісту. Вченими досліджено сутність вольової поведінки дітей та їх індивідуальних відмінностей (В. Котирло, С. Кулачківська, С. Ладивір, Л. Соловійова та ін.) У дослідженнях (Н. Горопахи, Т. Гусевої, Є. Крігер, С. Ладивір та ін.) представлено декілька видів активності притаманних дитині [7].

Результати аналізу досліджень засвідчили, що у дошкільному віці проявляється пізнавальна активність відповідно індивідуальних особливостей дітей. У нашому розумінні поняття «індивідуальні особливості пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку», це взаємозв'язок між структурними компонентами пізнавальної активності дитини, включаючи різні рівні індивідуальності дитини зазначеного віку в дитячих видах діяльності [5; 6; 7].

На другому етапі нами проведено опитування студентів третього курсу заочної форми навчання спеціальності «Дошкільна освіта» освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Було охоплено 101 респондент у вересні-жовтні 2023 року. Серед опитуваних студентів – 61 особа (60%) працюють вихователями, асистентами вихователя в закла-

дах дошкільної освіти. В результаті аналізу відповідей респондентів виявилось, що більшість з них визнають вагоме значення пізнавального розвитку у формуванні особистості дитини дошкільного віку.

Узагальнюючи відповіді на питання: «Охарактеризуйте поняття «пізнавальний розвиток дітей дошкільного віку» встановлено, що у розумінні студентів пізнавальний розвиток є одним з пріоритетних напрямків в освітній діяльності. Вони зазначають, що діти природною виявляють допитливість у пізнанні об'єктів та явищ навколишньої дійсності. Результати відповідей студентів свідчать, що діти які проявляють пізнавальну активність, успішно адаптуються до нових соціальних умов.

Респонденти охарактеризували поняття «пізнавальний розвиток», як процес формування та розвитку пізнавальних здібностей, когнітивних навичок і функцій дітей 3-6 років – 25 осіб (25%). Інша частина студентів відповіли, що пізнавальний розвиток передбачає опанування дітьми системи знань про природу, суспільство, мистецтво, уявлення про самоцінність, сенсорні еталони – 20 осіб (20%). Відбувається цей процес в різних видах дитячої діяльності. З них виокремлено ігрову діяльність, як провідну в дошкільному дитинстві.

Переважає більшість студентів – 61 особа (60%), характеризують дошкільний вік як період активного засвоєння знань, розвитку психічних процесів, пізнавальних здібностей, сенсорики, логіко-математичного мислення. Вагомого значення респонденти надають пізнавальному розвитку дітей у подальшій підготовці до навчання у школі.

Результати аналізу відповідей студентів на питання: «Чи тотожні поняття «пізнавальна діяльність» та «пізнавальна активність» констатували, що більшість студентів вважають пізнавальну діяльність та пізнавальну активність схожими та тотожними поняттями. Так, 60 (59%) студентів визначають означені поняття синонімами, характеризують їх як процеси пов'язані з пізнанням та засвоєнням знань.

Результати опитування засвідчили, що студенти не можуть надати однозначної характеристики поняттям «пізнавальна діяльність» та «пізнавальна активність». Частина респондентів зі складу студентів – 41 особа (41%) розмежовує поняття «пізнавальної діяльності», як психологічний процес в якому дитина розвивається як особистість, а «пізнавальна активність» це самостійне спрямування дитини у пізнанні навколишньої дійсності. Тобто цілеспрямоване бажання дитини у нових відкриттях, сприйнятті оточуючих об'єктів та виявлення їх властивостей, ознак, обстеження та дослідження.

У відповідях на питання: «В якому виді діяльності дітей дошкільного віку найбільше спостерігається прояв пізнавальної активності?» студенти визначили ігрову діяльність більш сприятливою для пізнавального розвитку дітей дошкільного віку – 55 студентів (55%). Серед ефективних видів ігор для пізнавального розвитку дітей респонденти виокремили дидактичні й мовленнєві ігри. Інша частина студентів – 22 (22%) визначили творчу діяльність важливою для виявлення пізнавальної активності дітей. Опитувані також виділили види художньо-творчої діяльності в яких проявляється пізнавальний розвиток: слухання музики, читання та обговорення художнього слова, малювання, театралізації, ліплення.

Щодо розвивального середовища, то студенти визначили одними з найефективніших для пізнавального розвитку дітей дошкільного віку куточок дослідів (37,4%), куточок сенсорного розвитку (17,2%), куточок творчості (14,1%). Також респонденти зазначили, що всі осередки сприяють пізнавальному розвитку дітей при умові доцільного психолого-педагогічного супроводу. Результати представлені на рис. 1.

6. Які найважливіші осередки для пізнавального розвитку в умовах ЗДО?

99 відповідей

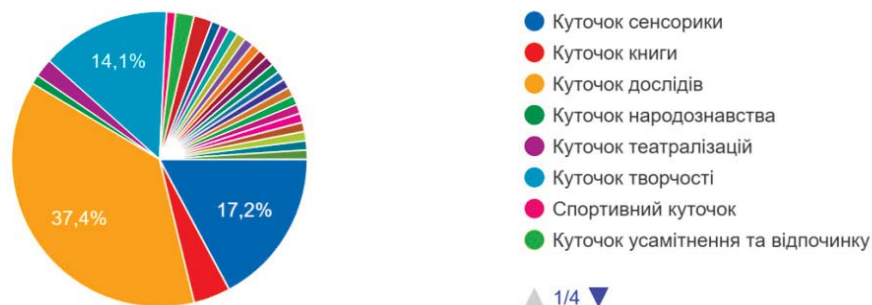

Рис. 1. Відповіді студентів (у %) на питання: Які найважливіші осередки для пізнавального розвитку в умовах ЗДО?

Переважна більшість студентів – 95 осіб (94%) вважають, що проведення пошуково-дослідницької діяльності ефективно для пізнавального розвитку дітей дошкільного віку. Високі показники пошуково-дослідницької діяльності як засобу формування пізнавальної активності зумовлені: заохоченням допитливості дітей, активним прийманням участі дітей в дослідях, розвитком мислення, пізнавальних здібностей, засвоєння практичних навичок, формуванням особистісних якостей дітей в ході проведення дослідів. В процесі організації пошуково-дослідницької діяльності в дітей удосконалюється пам'ять, відбувається розвиток пізнавальної активності, формування сенсорно-пізнавальної та природничо-екологічної компетенції дітей дошкільного віку. Проведення дослідів з дітьми активізує розвиток психологічних процесів, формування мовленнєвих навичок. Таким чином, залучення дітей до пошуково-дослідницької діяльності спонукає їх до подальшого успішного засвоєння знань та саморозвитку, що є важливими аспектами пізнавального росту.

Результати відповідей студентів підтверджуються науковою думкою дослідників: Г. Беленька, Ю. Буракова, Н. Кот, Н. Лисенко, З. Плохій, Н. Яришева, які у своїх наукових працях довели виховний потенціал пошуково-дослідницької діяльності для пізнавального розвитку дітей. В процесі проведення дослідів діти розмірковують над проблемою, аналізують способи її вирішення. Отже, учасники дослідів активно приймають участь в діяльності, проявляють допитливість, спостережливість та кмітливість. У результаті проведення дослідів діти самостійно визначають результат та роблять особисті висновки [1; 2].

Респондентами були визначені ефективні види дослідів для пізнавального розвитку дитини: дослід з водою 23,2%, дослід з ґрунтом та піском 21,2%, дослід в мовленнєвій діяльності 13,1%, дослід з речовинами 12,1%. Вони зазначили, що всі дослідів будуть ефективними при доцільному їх використанні та методично правильному проведенні. Результати опитування наведені на рисунку 2.

Одним з важливих аспектів успішного пізнавального розвитку студенти визначили доцільне використання методів та прийомів в організації діяльності дітей. Серед дієвих методів розвитку пізнавальної активності студенти визначили: проведення ігор-вікторин (25,5%), використання проблемно-пошукових ситуацій (23,5%), придумування загадок, казок та вирішування ігрових завдань (22,4%), від-

повіді на проблемно-пошукові запитання 14,3%. Також було виокремлено ефективність проведення сюжетно-рольових ігор, проектів, використання сучасних комп'ютерних засобів. Відповіді студентів відображені на рисунку 3.

8. Які досліді, на Вашу думку, можна вважати найефективнішими для пізнавального розвитку дітей дошкільного віку?

99 відповідей

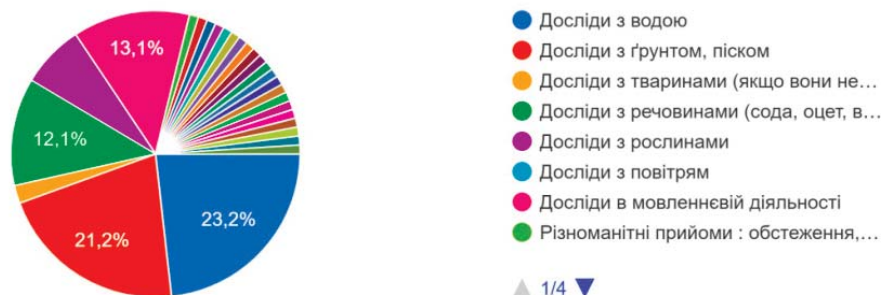

Рис. 2. Відповіді студентів у (%) на питання: Які досліді, на Вашу думку, можна вважати найефективнішими для пізнавального розвитку дітей дошкільного віку?

9. Які найефективніші методи та прийоми активізації пізнавальної активності на вашу думку?

98 відповідей

Рис. 3. Відповіді студентів у (%) на питання: Які найефективніші методи та прийоми активізації пізнавальної активності на вашу думку?

Студенти визнають, що реалії сучасного світу потребують використання нових технологій. Серед педагогів набуло популярності використання інтерактивних дошок для демонстрації нового навчального матеріалу, використання пізнавальних комп'ютерних ігор. Втім педагоги із обережністю ставляться до комп'ютерних ігор в роботі з дітьми дошкільного віку. Визнають, що в період дошкільного дитинства діти потребують спілкування з однолітками та пізнання навколишньої дійсності в безпосередній взаємодії з об'єктами природи. Так, 58 (57%) опитуваних визнають доцільність використання комп'ютерних ігор в ЗДО. Респонденти аргументують свою думку тим, що сучасні діти виявляють зацікавлення у використанні телефонів, перегляді мультиків та грі на комп'ютері. Дітей приваблюють цікаві картинки, сюжети ігор з героями, фігурки, анімаційне зображення. Тож в навчальній діяльності

дітей легше зацікавити виконанням логічних завдань в графічній обробці. Інформація для дітей подається яскраво, цікаво, новітньо, що підвищує їх пізнавальну активність. Респонденти зазначають, що використання комп'ютерних ігор доцільне в старшому дошкільному віці, а педагогові слід обмежувати час їх використання виключно у навчальних цілях. Таке використання сучасних технологій сприяє пізнавальному розвитку дітей, моторики руки, логіко-математичному мисленні та викликає зацікавлення дітей в ІТ професіях.

Частина опитуваних – 43 особи (43%) вважає, що використання комп'ютерних ігор з дітьми дошкільного віку є недоцільним. Діти проводять надмірний час за переглядом телевізора, використовують гаджети та комп'ютер у повсякденному бутті. Таким чином, діти психологічно втомлюються, виникає залежність від віртуального спілкування, звужується коло інтересів для комунікації, погіршується фізичне здоров'я.

Аналіз досліджень фахівці з дошкільної педагогіки С. Первін, М. Холодна, С. Шапкин та ін. засвідчують про здатність дітей дошкільного віку навчатись використовуючи сучасні цифрові технології. Зокрема, використання комп'ютера в ЗДО як інтелектуального засобу підвищення пізнавальної активності в дитячій діяльності. Запроваджуючи роботу з комп'ютером та комп'ютерні ігри в освітній діяльності вихователь здійснює процес навчання більш цікаво та інтенсивно. Отже, сучасні технології доповнюють діяльність вихователя.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Теоретичний аналіз проблеми розвитку пізнавальної активності, проведене емпіричне дослідження прояву активності в дитячій діяльності дозволили нам зробити висновки та визначити подальші перспективи наукових розвідок у цьому напрямі. Пізнавальна активність є одним із важливих параметрів, що характеризує психічний розвиток дитини дошкільного віку. Підтверджено, що розвиток особистісного потенціалу дитини – це насамперед творення механізмів його активності, що відбувається в усіх дитячих видах діяльності, де вагоме місце займає усне мовлення. Одним з важливих аспектів успішного пізнавального розвитку є доцільне використання методів та прийомів в організації різних видів діяльності дітей. Серед ефективних видів ігор для пізнавального розвитку дітей респонденти виокремили дидактичні ігри, мовленнєві ігри. Сучасні комп'ютерні технології доповнюють діяльність вихователя з дітьми. Результати опитування засвідчили, що студенти не можуть надати однозначної характеристики поняттям «пізнавальна діяльність» та «пізнавальна активність», тому потребують додаткового інформування під час навчання та пояснення у тлумаченні основних понять, визначенні їх особливостей тощо. У подальших дослідженнях нами передбачено розробку методичних рекомендацій для студентів заочної форми навчання з зазначеної проблеми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Лисенко Н. В. Теорія і практика екологічної освіти : дошкільник-педагог : навчально-методичний посібник для ВНЗ. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2009. 400 с.
2. Павлієнко С. С., Шеремет І. В. Розвиток пізнавального інтересу у дітей старшого дошкільного віку у процесі пошуково-дослідницької діяльності. *Збірник наукових праць ЛОГОС* : матеріали Міжнародно-наукової конференції, 3 листопада 2020. Страсбург : FRA, 2020. С. 49-53. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/logos/article/view/5425/5389>
3. Товкач І. Є. Формування пізнавальної активності старшого дошкільника у ході мовленнєвих занять. *Молодий вчений*. 2014. № 3(06). С. 103-106.

4. Товкач І. Є. Психологічні особливості прояву креативності у старшому дошкільному віці. *Молодий вчений*. 2015. № 4. С. 106-110.
5. Товкач І. Є. Характеристика підгруп старших дошкільників за рівнями прояву пізнавальної активності та взаємозв'язку між її структурними компонентами в мовленнєвій діяльності. *International Scientifical-Praktikal Conference Actual questions and problems of development of social sciences* : Conference Proceedings, June 28-30, 2016. Kielce, 2016. P. 136-140.
6. Товкач І. Є. Індивідуальні особливості пізнавальної активності старших дошкільників у процесі мовленнєвої діяльності. *Психолінгвістика в сучасному світі* : матеріали XII Міжнар. наук.-практ. конф. 26-27 жовтня 2017 року. Переяслав-Хмельницький : ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький держ. пед. ун-т ім. Григорія Сковороди», 2017. С. 168-170.
7. Товкач І. Є. Індивідуальні особливості пізнавальної активності старших дошкільників : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук :19.00.07. Київ, 2017. 25 с. URL: http://psychology-naes-ua.institute/files/pdf/avtoreferat_tovkach_1483703026.pdf

REFERENCES:

1. Lysenko, N. V. (2009). *Teoria i praktyka ekologichnoyi osvity : doshkilnyk pegagog* [Theory and practice of ecological education : preschool teacher] : navchalno-metodychny posibnyk dlia VNZ. Kyiv : Vydavnychi Dim «Slovo» [in Ukrainian].
2. Pavlienko, S. S., Sheremet, I. V. (2020). Rozvytok piznavalnogo interesu u ditei i starshogo doshkilnogo viku v protsesi poshukovo doslidnytskoyi dialnosti [Development of cognitive interest in children and senior preschool age children in the process of search and research activity]. *Zbirnyk naukovykh prats ΛΟΗΟΣ – Collection of scientific works ΛΟΓΟΣ* : materialy Mizhnarodno-naukovoï konferentsii. Strasburh, FRA. Retrieved from: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/logos/article/view/5425/5389> [in Ukrainian].
3. Tovkach, I. Y. (2014). Formuvannia piznavalnoyi aktyvnosti starshogo doshkilnyka u khodi movlennievyyh zaniat [Formation of Senior Preschooler's Cognitive Activity in the Process of Speech Classes]. *Molodyi vchenyi – Young Scientist*, 3 (06), March, 103-106 [in Ukrainian].
4. Tovkach, I. Y. (2015). Psychologichny osoblyvosty proyavu kreatyvnoy u starshomy doshkilnomu vitsi [Psychological peculiarities of creativity display in senior preschool age]. *Molodyi vchenyi – Young scientist*, 4, 106-110 [in Ukrainian].
5. Tovkach, I. Y. (2016). Kharakterystyka pidgrup starshyyh doshkilnykiv za rivniamy proiavu piznavalnoyi aktyvnosti ta vzaiemozviazku mizh yiyi strukturnymy komponentamy v movlennievyyi diialnosti [Characteristics of senior preschoolers' subgroups by the levels of cognitive activity manifestation and interrelation between its structural components in speech activity]. *International Scientifical-Practical Conference Actual questions and problems of development of social sciences* : Conference Proceedings, June 28-30, Kielce, 136-140 [in Ukrainian].
6. Tovkach, I. Y. (2017). Indyvidualny osoblyvosti piznavalnoyi aktyvnosti starshyyh doshkilnykiv u protsesi movlennievouï diialnosti [Individual Peculiarities of Senior Preschoolers' Cognitive Activity in the Process of Speech Activity]. *Psykhohinhvistyka v suchasnomu sviti – Psycholinguistics in the modern world* : proceedings of the Scientific and Practical Conference. Pereiaslav-Khmelnyskyi : DVNZ «Pereiaslav-Khmelnyskyi derzh. ped. un-t im. Hryhoriia Skovorody», 168-170 [in Ukrainian].
7. Tovkach, I. Y. (2017). Indyvidualni osoblyvosti piznavalnoyi aktyvnosti starshyyh doshkilnykiv [Individual peculiarities of cognitive activity of senior preschoolers]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv. Retrieved from: http://psychology-naes-ua.institute/files/pdf/avtoreferat_tovkach_1483703026.pdf [in Ukrainian].